

УДК: 2-67:008:141.7:008.2

КАПРИЦИН І. І.,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет
(Запоріжжя, Україна) E-mail: ikapritsyn@gmail.com

РИСИ РЕЛІГІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО : СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКА АНТИЦИПАЦІЯ

У статті, використовуючи соціально-філософську антиципацію, визначаються риси найближчого майбутнього релігійної культури, обґрунтовується застосування основоположних принципів прогнозування: об'єктивності, історичності, розвитку та ін. Джерелами соціального прогнозування виступає систематизована публічна інформація, яка характеризує розвиток релігійної культури. Сутність релігійної культури визначається як усвідомлення людиною взаємозв'язку реального земного і божественного світу – неізнаного, але гранично бажаного, аналізуються умови, що впливають на майбутнє релігійної культури. Релігійна культура майбутнього визначається тенденціями спрощення релігійних доктрин і лібералізації церковних організацій, стабілізацією розвитку нетрадиційної релігійності. Увага суспільства знову звертається на традиційні і світові релігії, але не вирішені старі і нові проблеми церков, знижують якість традиційної релігійності, визначаючи релігійну культуру важливою суспільних процесів сучасності.

***Ключові слова:** релігійна культура, релігійне відродження, футурологія, соціальна філософія, прогнозування, антиципація.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями

Визначення форм релігійної культури майбутнього є важливим та логічно обґрунтованим заходом вивчення розвитку релігійної культури тому, що навіть на найзагальнішому рівні передбачення найближчого майбутнього такого впливового феномену як релігія, здатне знизити соціальні витрати, заощадити суспільні ресурси, оптимізувати розвиток суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на яку спирається автор

Ще у середині ХХ сторіччя в суспільствознавстві була поширена думка, заснована на авторитеті позитивістської науки, про релігію як компенсаторне явище, – наслідок слабкості людини перед грізними природними явищами. Науково-технічний прогрес, зважаючи на його досягнення, поставив людину «над природою», «заразивши» її надмірним пізнавальним та праксеологічним оптимізмом.

Одночасно із ідеологічним «похороном» релігії, найменш ангажовані сциєнтиською парадигмою дослідники у 60-70 роках ХХ сторіччя представляють неочікуваний підйомом релігійності (І. Валлерстайн). Більшість дослідників підвів не стільки невиправданий оптимізм, як брак достовірного прогнозування напрямів розвитку соціального явища, вираховування ризиків, позитивних та негативних наслідків сциєнтизму. Релігія не тільки «зміцніла», а й

запанувала в ідеологічно запустілій «країні войовничих безбожників», що пророкувала релігії швидку загибель. Виявилось, що питання зникнення релігії через занепад її підґрунтя потребує уточнення.

На думку В. Лубського, кризовий стан релігійної свідомості дійсний, але не загальний, він стосується лише окремих релігійних напрямків (старовірів). Інші релігійні форми навпаки активізувалися, з'являються нові релігійні течії, неорелігії, нетрадиційні напрямки в християнстві, індуїзмі, буддизмі, синкретичні релігії [1].

Проблемна ситуація.

Нашої уваги потребує саме соціально-філософська рефлексія напрямів майбутнього розвитку релігійної культури, що уточнювала б попередні соціологічні, релігієзнавчі дослідження авторським підходом, сформованим на базі відповідності мисленневих уявлень реальним релігійним феноменам.

Мета статті – використовуючи соціально-філософську антиципацію прогнозувати напрями розвитку релігійної культури найближчого майбутнього.

Дана мета реалізується у наступних задачах:

- розглянути методологію прогнозування розвитку релігійної культури;
- розкрити сутність релігійної культури;
- проаналізувати умови, що впливають на розвиток релігії;
- зробити соціально-філософську антиципацію напрямів розвитку релігії у найближчому майбутньому.

Обговорення проблеми

Метою соціального прогнозування, частиною якого є соціально-філософська антиципація, є аналіз стану релігійної системи в минулому, визначення факторів, що впливають на релігійну культуру, визначення кількісних і якісних параметрів її розвою у перспективі та розкриття змісту ситуації, у якій опиниться релігійна система у майбутньому. Соціальне прогнозування не є директивним, воно дає інформацію для обґрунтування рішень і вибору методів планування. Чільною настановою наукової коректності соціального прогнозування є розуміння, що прогноз не покликаний передбачити всі деталі майбутнього, через дію великої кількості мікро- та макро факторів, особливих чинників, що опосередковують досліджувані феномени. Саме з цієї причини закони суспільного розвитку мають ймовірнісний характер, а соціальний прогноз формулюється у якості тенденції чи варіативної моделі.

Прогностика чи футурологія, як напрям науки формується під впливом Римського клубу, який був сформований з метою вивчення нового положення, в якому опинилася людина в ХХІ столітті. А. Печчеї, зауважував, що накопичуючи знання про різні речі людина, залишається невігласом в тому, що стосується змін у ній самій. І якщо щось можна поставити в заслугу Римському клубу, то саме те, що він перший зосередив увагу на цьому небезпечному, майже самогубному невігластві [2].

Сам термін «футурологія» був введений соціологом О. Флехтгеймом (1909-1999) в його концепції «критико-гуманістичної футурології», яка базувалася на осмисленні соціології історії О. Шпенглера, гуманістичній

концепції, соціально-політичних дослідженнях майбутнього. За О.Флехтгеймом, футурологія є злиттям футуристики, прогностики та планування. Футуристика сама складається з філософії, як контрверзи між утопією та ідеологією, а також політики та педагогіки майбутнього. Важливим є вирішення реально існуючого та сприйняття ідеологічно обумовленого, поширення його на образ майбутнього. Думка К. Мангейма, на роботу якого («Ідеологія та утопія») спирався О. Флехтгейм, дала йому змогу визначити футурологію як «реальну утопію». Певних особливостей у автора набуває і інтерпретація «планування», приймаючи вигляд «глобального плану», який не є жорстким, тотальним. Планування за О. Флехтгеймом, є проміжним етапом між філософією майбутнього та прогнозуванням, це, так би мовити, метод системного утворення майбутнього [3].

Порівнюючи концепції майбутнього О. Шпенглера та О. Флехтгейма треба виділити прогнозування у *песимістичній* та *оптимістичній* формі, але обидва дослідники сходяться на думці, що майбутня зміна світового устрою відбуватиметься у погодженні із загальними моральними принципами, на базі яких виводяться інші конкретні норми. Серед західноєвропейських та американських вчених питанням майбутнього релігії свого часу приділяли увагу Д. Белл [4], Д. Гольдшмідт, А. Маслоу, Ф. Кауфман, М. Мартін. Визнаними фахівцями у галузі соціального прогнозування сьогодні є І. Бестужев-Лада [5], В. Глущенко [6], В. Косолапов [7], В Україні сьогодні питання релігійної прогностики досліджують А. Колодний, Л. Філіпович, П. Яроцький, Б. Лобовик, П. Косуха, П. Глушак, В. Горський, М. Лепський [8] та ін.

Проводячи ґрунтовний аналіз методології соціального прогнозування М.Лепський приходить висновку, що «прогнозування у загальному вигляді є випереджувальним відображенням дійсності. Здатність прогнозувати є інтелектуальною діяльністю людини, однією з головних функцій людської свідомості. Основна причина, що спонукає людину займатися прогнозуванням, полягає в тому, що існують явища, майбутнє яких вона не знає, але вони мають важливе значення для рішень, що приймаються людиною сьогодні» [8, с. 263].

Важливим етапом підготовки до соціального прогнозування є визначення принципів, які поєднують прогнозування із усіма формами наукового пізнання. В процесі формування соціальної перспективи релігійної культури необхідно визначити взаємозв'язок історичного та прогностичного знання. Без ґрунтування на об'єктивному історичному минулому та сучасному наукове передбачення перетворюється у пророцтво, яке не має наукової цінності, тому, зв'язком наукового передбачення з історією виступають принципи історичного пізнання: об'єктивності, історичності та розвитку, аксіологічний, діяльнісний, гносеологічний та праксеологічний принципи розкриваються у єдності ретроспективного та перспективного принципів соціального прогнозування.

Минуле розкривається у майбутньому і навпаки. Метою наукового пізнання є отримання об'єктивного знання, проте іноді, у деяких галузях, об'єктивність полягає в усвідомленні меж суб'єктивності. Така специфіка властива релігійності, явищу яке зникає, як тільки з'являється критика. Перифразуючи відомий вислів Епікура: «Коли є релігія, – критики нема; коли

з'являється критика, – нема релігії», в цьому сенсі прогнозування релігійної культури, – це визначення тенденцій розвитку соціального, тобто зовнішнього прояву релігійності, антиципація (логічно сконструйована модель ймовірного майбутнього з визначеним рівнем вірогідності) [9, с. 19]. Антиципація як форма прогнозування нині використовується значно ширше ніж будь яке інше випереджувальне відображення, тому зможе послужитися і нам. Оскільки впродовж історії культурного розвитку релігійні системи виступали генераторами, зберігачами та трансляторами концепцій ідеального суспільного життя, то мораль часто не розводиться із релігійними настановами.

Специфіка соціального-релігійного прогнозування уточнюється за допомогою об'єкта та предмета. Об'єктом виступає релігія, предметом – пізнання її можливих форм, станів, явищ та процесів. До предмету соціально-релігійного прогнозування [8, с. 277-278], входять суб'єкти релігійної діяльності, держава, громадянське суспільство, класи, соціальні прошарки, партії, політичні лідери. До об'єкту – соціум і держава, міжнародне і внутрішнє становище, сфери життєдіяльності суспільства, соціальні цілі та засоби їх досягнення.

Найбільш показовим універсальним засобом передбачення є закон причинності. Орієнтуючись на відповідність та обов'язковість причин та наслідків, усвідомлюючи причини – виникає змога передбачити і їх наслідки. Важливим також є системний підхід. Визначивши функціональні особливості взаємопов'язаних елементів, виникає змога передбачити характерні риси, функції залежних між собою елементів явища як системи, можна передбачити і поведінку явища в цілому.

Джерелами соціального прогнозування виступає науково систематизована суспільна інформація, яка характеризує спадкоємний розвиток релігійної культури. До таких джерел належать: результати релігієзнавчих досліджень, програми та статuti релігійних організацій, соціальні доктрини церков, поліграфічні матеріали релігійних організацій, матеріали проповідей релігійних діячів, матеріали державних органів та суспільних організацій, органів СМІ та Інтернет-видань, статистичні данні. Зважаючи на те, що об'єктивні й суб'єктивні сторони життя релігійних спільнот не можливо визначити лише за допомогою аналізу статистичних матеріалів, великого значення набувають «польові» дослідження, важливим для точності соціального прогнозування є врахування суспільно-буттєвого тла розгортання релігійно-суспільних процесів.

Із різноманіття методів прогнозування ми виділимо метод екстраполяції, який на нашу думку є найбільш відповідний предмету дослідження. Метод екстраполяції базується на уявленні про постійність, безперервність розвитку більшості процесів суспільного життя, на тому, що ця динаміка залишиться незмінною і в певному проміжку часу в майбутньому. Вибір екстраполяції обумовлює і термін соціального прогнозування тенденцій розвитку релігійної культури, як середньострокового (10-15 років). Довгострокові та наддовгострокові прогнози у такому багатofакторному і мінливому соціальному середовищі не мають високої вірогідності.

Релігійна культура – категорія релігійної свідомості, соціально-

філософська і релігієзнавча категорія для позначення історично складеної форми релігійних відносин, відповідної їй системи релігійних знань, мотивів, форм, способів та методів релігійної діяльності віруючих, створюваних ними релігійних організацій та інституцій, матеріальних та духовних результатів, цінностей та оцінок, з необхідністю приналежних народу, нації, іншій соціальній групі, конкретному суспільству, людству в цілому, а також, окремій особистості на певному етапі розвитку» [10, с. 125]. Сутність, що постійно втілюється в різних формах релігійної свідомості, полягає в усвідомленні людиною взаємозв'язку світу реально існуючого, сприйманого органами відчуття та пізнаваного, і світу божественного, непізнаного і разом із тим гранично бажаного, та, виходячи з цього взаємозв'язку, прагненні наближення і злиття людини із її гіпостазованим ідеалом.

У якості ведучих причин релігійного підйому початку ХХІ сторіччя, у пострадянському просторі ми виділимо: руйнування базових засад стабільності життя пострадянської людини, страждань, поневірянь, втрату смисложиттєвих орієнтирів старших поколінь, перерваність культури: неможливість повноцінної спадкоємної передачі власного життєвого досвіду наступникам, що певною мірою полишає традиційного сенсу життя попереднього покоління. У Західній Європі: розчарування у дієвості морально-світських, гуманістичних регулятивів людства; відчуття абсурдності, несправедливості, відчаю, образи, болю, які супроводжували усвідомлення, вивільнення від ілюзій контрольованості щастя забезпеченості благами НТП; системна екологічна, соціально-культурна, економічна та політична кризовість; людина воює на протязі всієї своєї історії, локальні війни ніколи не завмирили, крім того, особисті людські життєві драми, психологічні кризи, самотність та ін., все це засади звернення людини до релігії, тому релігія буде існувати і надалі.

«Релігійне відродження», його суспільне буття логічно має місце на тлі, та у взаємодії із, по-перше, явищем очищення релігійності від старих, віджилих форм, по-друге, із секуляризацією. Секуляризація — «витискування» релігії з галузей на які вона претендує, але втратила там свій авторитет, наприклад, у галузі причинно-наслідкових тлумачень світобудови, претензії на пастирський авторитет у віруючих. З іншого боку, відзначається повернення церков до соціально-втішальних функцій соціально обмежених верств населення, що перебувають у кризових ситуаціях і потребують геріатричної, паліативної та хоспісної допомоги.

Релігійний ренесанс не розгортається поза тенденціями, релігійні культури демонструють рух у сторону відповідності сучасному демократично ліберальному середовищу, відбувається зниження авторитету та впливовості державницьких, інституціональних аспектів, переважаючими стають риси народної релігійності. Як зазначає Д. Віктор, інституціональна релігія підтримується «словом» [11], важливим критерієм «слова» є «діло». Приймаючи до уваги розглянуті вище факти зростання недовіри та відчуження суспільства та держави, зосередимося на внутрішніх проявах «не відповідності» релігійного «слова та діла».

Релігія заснована на вірі, при сторонньому погляді, відзначається

пропорційно більшою часткою «слова», підтверджуюче його «діло» віруючий, у більшості випадків, повинен відшукувати сам. При великій вірі, підтвердження присутності невидимого знайти не складно, але при зростанні критичності (що має місце сьогодні) сумніви адресуються не стільки вірі, скільки її «уповноваженим» представникам релігії та церквам.

Соціальна активність церков — важлива місія, але більшості духовних потреб пересічного «не одухотвореного вірного» не задовольняє, що при загальній потребі у релігійності, схиляє до безпосереднього звертання до бога, тобто до народних, синкретичних форм релігійності, як що триматися у руслі національно-культурної релігійності, та протестантських (або альтернативних) форм релігійності. Тобто, мова йде про зниження інституціонального, етатиського та підвищення неінституціонального, народного рівня релігійності.

Як що ж порівнювати «міську» та «сільську» релігійну культуру, то культура міста як більш інтернаціональна та маргінальна по відношенню до культур сільських традиційних, має більшу схильність до формування загальної релігійної культури здатної задовольняти духовні потреби «громадян світу».

Новітні релігії, на наш розсуд, мають значення соціального експерименту, але альтернативою давнім релігіям, що функціонують до сьогодні, слугувати не можуть, вони скоріше виступають засобом задоволення потреб відносно не великої частки релігійного населення. Перспективним бачиться розробка давніх релігійних проєктів глобального значення, які у своїй оптимальній кількості вдовольняють потреби людини європейського (християнство), східного (іслам), та далекосхідного (буддизм) типу мислення.

Інтеграція світових релігій у єдину релігію у найближчі часи, спираючись на теорію та практику антиглобалізму, малоімовірна, активне міжкультурне змішування не виключає поширення релігійних культур серед носіїв нетрадиційного для них етнічного походження, відзначимо тенденцію до зменшення такого параметру як релігійно-етнічна відповідність, що знаходить себе, наприклад, у різноетнічному складі ІДІЛ [12].

Фундаменталістські релігійні рухи є реакціями на не урегульованість глобалізаційних процесів та на нехтуванням інтересами певних зацікавлених сторін. У сучасному значенні цього поняття, фундаменталізм є соціально небезпечним і руйнівним навіть у відношенні самого себе. Відповідаючи народним потребам «самобутності», він підтримується елітами, які окрім народних настроїв, намагаються зберегти своє положення серед інших еліт. Тобто, питання фундаменталізму багато в чому є політичним.

Релігії етнічної, місцевої приналежності на тлі глобальних процесів розвиваються у напрямі інтегративності із світовими релігійними річищами, але необхідно підкреслити, інтеграція не виключає ексклюзивності. Не втрачаючи самобутності, виступаючи національно-ідентифікуючим фактором, національні форми релігійності обов'язково несуть в собі загальнолюдські засади: толерантність, компліментарність та ін., які виступають зв'язком із іншими релігіями. Питання принципів єднання без втрачання самості, залишаються відкритими і екуменіський рух не розглядається єдино можливою формою міжконфесійної злуки.

Найбільш загальними та впливовими аспектами глобалізму щодо формування релігійної культури найближчого майбутнього ми визначимо такі:

В умовах високої інформованості, обізнаності населення, попит на релігії, його створення та підтримка виступає однією з форм комерції [13, с. 366]. В цьому сенсі, вивчення релігій з боку системності та технологічності створює умови для продукування нових та надихання старих релігійних соціальних проектів.

Нетрадиційні релігійні рухи є окремим напрямом досліджень. У своїй більшості вони мають синкретичну природу і виступають альтернативою традиційним церквам. Їх відрізняє прийнятність особистої активності адепта, спрощене віровчення, що спирається на «богообраність», ускладнена обрядність та демократична структура (Є. Балагушкин).

Спрощення релігійних доктрин знімає вихідні міжконфесійні суперечності створюючи умови для екуменічних рухів. Утворюються умови врахування актуальних питань «сучасності»: лібералізація релігійних постулатів, питання релігійного рівноправ'я жінок, спрощення віджилої обрядності та ін. «Масова людина» та «масове суспільство» (Х. Ортега-і-Гассет) тяжіє до «полегшених» варіантів релігій, що веде до нівелювання, спрощення сприйняття релігійних доктрин, що дістає підтвердження у працях Г. Вальденфельса, який визначає етапи редукції християнської доктрини: від домінування Церкви як місця порятунку (еклезіоцентризм), через образ Ісуса – посередника у порятунку (христоцентризм), нарешті, приходячи до бога, тобто – до власне порятунку (теоцентризм). Майже «відразу ж дискурс про бога ніби сам себе скасовує: кінець кінцем, залишається дискурс про порятунок (сотеріоцентризм). Тобто, від християнської традиції залишається лише поняття «порятунок», яке розглядається як мета людського існування. В той же час основні догмати християнства відкладаються у бік» [14, с. 31]. Можна сказати, що християнство, переживши свій інтелектуальний злет, опинилося поряд із своїм початком – вирішенням питання спасіння конкретного індивіда.

Невротизація суспільства та його мобільність, також створюють умови для розширення меж етнічних релігій. Просторово-часова мобільність утворює умови для релігійної лабільності. Переходів між релігійними системами, створення синкретичних релігійних феноменів, «східно-західних диванів» (Й.Гете), дає нове життя традиційним релігіям у нетрадиційній для них ареалах. Йдеться про таку рису як «надетнічність» релігій, а подекуди їх відкрив від культурного змісту. Це відбувається, наприклад, із дзен-буддизмом, буддизмом, індуїзмом та іншими феноменами, які володіють медитативними практиками. Ця практична складова релігії у західній культурі була «від'єднана» від духовної складової і використовується у формі аутотренінгу: «Дзен заради здоров'я», «Дзен у бізнесі», «Дзен у спорті» і т. д.

Однією із визначальних характеристик «масової людини» є відношення до смерті. Із розвитком досліджень Е.Кюблер-Росса, Дж.Риччі, Р.Муді, К.Осіс, Е.Харалдсон, С.Грофа, які систематизували спогади людей, що мали досвід клінічної смерті із відзначенням загальних епізодів, було започатковано новий «науковий» напрям досліджень. Ці розвідки лягли в основу тверджень про

створення сучасної, третьої «Американської Книги Мертвих» (перша – давньоєгипетська, друга – тибетська), інакше, науки «танатології», яка сконцентрувала в собі різноякісні уявлення про життя та смерть. Ця «наука» претендує на те, щоб стати релігією ХХІ сторіччя. Вона спрямована на забезпечення чіткого знання посмертного шляху людини, що сприяє «комфортному» завершенню життя, розробку технології вмирання [15, с. 5]. Таким чином, започатковується тенденція втрати одного з важливих життєутворюючих смислів. Смерть як буттєва тайна профанується, природа людини зводиться лише до її психофізіологічної сутності. Незважаючи на значні напрацювання в цій галузі, з розгляду філософії смерті зникає питання моральної відповідальності за своє життя. В цій ситуації, релігія у якості «культури смерті» [16] виступає засобом зживання страху смерті, бо спиняє сучасну людину у її «масовості» та безпідставному життєвому оптимізмі. Зупиняє перед «вічними» питаннями: «що означає бути?», «заради чого бути?», роблячи людське життя особистісно усвідомленим, соціально виправданим.

Суспільно-культурним явищем характерним для пострадянського культурного простору є зниження культурних стандартів, редукція, примітивізація, тобто «масовізація» культурного загалу. «Дикий» капіталізм у економіці, демократизація та лібералізація суспільного життя з одного боку, відкривають шлях різного роду підприємницькій ініціативі, з іншого — знімають будь який контроль у сфері моральності такої ініціативи, що, звісно, апелює до особистісної моральної зрілості.

У більшості випадків моральність є сумнівною, бо сформуватися їй перешкоджає відсутність системних заходів з боку держави, підводячи до того, що перехід до традиційних засобів формування моральності актуалізує досвід накопичений у релігійних культурах.

Відповідаючи комерціалізації життя, зберігаються умови до комерціалізації церков, що не залишає у соціумі останнього «острівка» матеріально незацікавленої добродійності, та сприяє розвитку сектантського руху.

Атомізація, технологічне оснащення життя, зростаюча побутова незалежність пересічної людини, закладає зростання проблем самотності та пошуку родинних заміників у формі клубів, гуртків, релігійних об'єднань. Зважаючи на людське бажання прихистку, розради та розвитку здібностей, приймаючи до уваги суспільні тенденції до тоталітарності, існує ймовірність утворення релігійних об'єднань на кшталт відомих у ХХ сторіччі релігійних рухів під проводом О. та М. Рерихів, О. Блавацької, Дж. Крішнамурті, Раджніша, Шрі Ченмоя, які будуть спрямовуватися харизматичним лідером, в напрямі еклектичних вчень, після смерті якого будуть зникати.

Соціум стає все більш некерованим, залишаючи без жорстких норм все більше сфер життєдіяльності. З іншого боку, розрізнення понять «глобалізація» (об'єктивні, незалежні від людини зміни в світі) та «глобалізм» (суб'єктивні внутрішньо особисті адаптивні зміни, що формуються у вигляді комплексу ідей та емоцій) розкриває ці процеси у категоріальному аналізі об'єктивного та суб'єктивного. Глобалізм, на думку Т.Фролова, виступаючи як «форма

суспільної свідомості, що віддзеркалює об'єктивний процес глобалізації, демонструє стремління людей до колективного стилю мислення, тенденцію до ідентифікації із світовою цивілізацією, усім людством...» [17]. Із чим ми погодитися не можемо, бо об'єктивний процес є незалежним від волі людей, тому демонструвати їх стремління не може. В ньому можуть втілюватися бажання певного прошарку суспільства, але далеко не всього суспільства, інакше антиглобалізм чи регіоналізація, були б не забезпеченими явищами.

«Американізація» суспільства викликає індивідуалізацію релігійних відносин, культивування особистої відповідальності перед богом, терпимості до вибору інших. Зважаючи на критичність європейських країн до державних церков, причетність церков до непопулярних дій обслуговування державних «замовлень», ставлять церкви перед необхідністю заняття більш активної та критичної позиції до правлячих еліт. Найбільш лабільні, на прикладі католицької церкви, і надалі намагатимуться відповідати запитам обох «господ» (і народу, і еліті). Інша справа, що без ґрунтового, тривалого та конфліктного підтвердження своїх соціальних намірів, переконати критично налаштоване суспільство буде не можливо. А поки що, можна спостерігати зниження кількості прихожан та зростаючу благодієвну активність церков.

Судячи з поширеності «релігій досвіду» (даосизм, буддизм) та занепаду «релігій віри» (іудаїзм, християнство, іслам), засновуватися релігія майбутнього буде на орієнталістичних ідеях та практиках, проте, паралельно можливий розвиток національних релігійних культур, тим більше, що «цивілізаційна» релігія маючи орієнталістичні, індокитайські світоспоглядальні настанови не може бути конфліктною. З іншого боку, поширення буддизму на Заході, а християнства на Сході, ще не виступає гарантією поширення сутності релігійних вчень.

Світ стрімко змінюється. Відносно соціального майбутнього завжди існує вірогідність справдження або не справдження прогнозу, що значною мірою залежить від зусиль, що докладаються після того як прогноз було зроблено.

Висновки Релігійна культура не є ізольованою від соціальної дійсності, тому при її прогнозуванні необхідно приймати до уваги загально цивілізаційні тенденції, які полягають, насамперед, у тому, що західна цивілізація заглиблюється у процес роздрібнення, лібералізації, на тлі «ісламської загрози», виглядає культурно вразливою і незахищеною. Глобалізація духовного простору через особистий рівень відносин людини із богом, сімейні моральні цінності цілком прийнятні і не суперечить сучасним тенденціям загального соціального розвитку, протиставляє політичному за змістом «джихаду» тільки свою віру, переносячи збройне протистояння з релігійної у світську, політичну, поліцейську, військову площину. Загалом же ж, релігійна культура у майбутньому визначається тенденціями до спрощення релігійних доктрин та лібералізацією внутрішнього устрою церков, розвиток нетрадиційної релігійності значно зменшив свою динаміку, «неформальна» релігійність стабілізувалася на рівні 2%, увага переміщується до традиційних та світових релігій, але оглядаючи накопичені та нові проблеми церков, якість традиційної релігійності зростатиме уповільнено, що визначає релігійну культуру важливим

важелем суспільних процесів сучасності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лубський В. Релігієзнавство. Навчальний посібник / В. Лубський. - К.: Вілбор, 2002. - 432 с.
2. Печчеи А. Человеческие качества / А. Печчеи; [пер. с англ. О. В. Захаровой; общ. ред. и вступ. ст. Д. М. Гвишиани]. - 2. изд. - Москва : Прогресс, 1985. - 312 с.
3. Афанасьев В. Гуманистическая футурология О. К. Флехтгейма / В. Афанасьев // Историческая социология. М.: КДУ, 2009, - 184 с.
4. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл. - М. : «Academia», 1999. - 120 с.
5. Бестужев-Лада И. В. Социальное прогнозирование: курс лекций / И. В. Бестужев-Лада, Г. А. Наместникова. - М.: Педагогическое общество России; 2002. - 157 с.
6. Глуценко В. В. Прогнозирование / В. В. Глуценко - М: Вузовская книга, 2000. - 205 с.
7. Косолапов В. В. Методология социального прогнозирования / В. В. Косолапов. - К. : Вища школа, 1989. - 148 с.
8. Лепський М. А. Соціальна діагностика, прогнозування та проектування // В. І. Воловик, М. А. Лепський, Т. І. Бутченко, О. В. Краснокутський. Соціальна філософія. Монографія. - Запоріжжя Просвіта, 2011.- 376 с. - С. 211-308.
9. Янч Э. Прогнозирование научно-технического прогресса / Эрих Янч; [пер.с англ., общ. ред, предисл. М.Д.Гвишиани]. - Изд. 2-е, дополн. -М. : Прогресс. - 1974. - 586 с. - С.19.
10. Воловик В. И. Философия религиозного сознания. Монография / Виталий Иванович Воловик. - Запорожье : Просвіта, 2009. - 216 с.
11. Виктор Д. Будущее религии : следующие 50 лет / Джефри Виктор; [пер. А. Маклакова]. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа : http://findarticles.com/p/articles/mi_m1374/is_n3v56/ai18292693/?tag=content;coll
12. Радионов В. Почему молодые европейцы вступают в ИГИЛ / Вадим Радионов; [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://OBOZREVATEL.COM/BLOGS/54629-ROCHEMU-MOLODYIE-EVROPEJTSYI-VSTUPAYUT-V-IGIL.HTM>.
13. Джордж Ф. После 1984. Перспективы лучшего мира / Ф. Джордж // Новая технократическая волна на Западе [сост. и вступ. статья П. С. Гуревича]. - М. : Прогресс, 1986. - С. 356-370.
14. Вальденфельс Б. Представление о спасении в разных религиях / Бернхард Вальденфельс // Символ. - 2003. - №46.- С.27-41.
15. Варава В. В. Смерть как проблема нравственной философии (На материале русской философской культуры XIX-XX веков) : дис. на соискание научной степени д-ра филос. наук: специальность 09.00.05 - Этика / В. В. Варава. -Тула, 2005,- 448с.
16. Капріцин І. І. Філософська рефлексія розвитку релігійної культури: монографія / І. І. Капріцин. - Запоріжжя.: КСК-Альянс, 2016. - 380с.
17. Фролова Т. А. Мировая экономика: конспект лекций / Т. А. Фролова. - Таганрог: ТРТУ, 2005 [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://www.aup.ru/books/m175/>.

REFERENCES

1. Lubs'kyu V. Relihiyevnavstvo. Navchal'nyy posibnyk / V. Lubs'kyu. - K. : Vilbor, 2002. - 432 s.
2. Pechchey A. Chelovecheskiye kachestva / A. Pechchey; [per. s anhl. O. V. Zakharovoy; obshch. red. y vstup. st. D. M. Hvyshyany]. - 2. yzd. - Moskva : Prohress, 1985. - 312 s.
3. Afanas'ev V. Humanysticheskaya futurolohyya O. K. Flekhtheyma / V. Afanas'ev // Ystorycheskaya sotsyolohyya. M. : KDU, 2009, - 184 s.
4. Bell D. Hryadushchee postindustryal'noe obshchestvo. Opyt sotsyal'noho prohnozyrovanyya / D. Bell. - M. : «Academia», 1999. - 120 s.
5. Bestuzhev-Lada Y. V. Sotsyal'noe prohnozyrovanye: kurs lektsyy / Y. V. Bestuzhev-Lada,

- Н. А. Namestnykova. – М. : Pedagogicheskoe obshchestvo Rossy; 2002. – 157 s.
6. Hlushchenko V. V. Prohnozyrovanye / V. V. Hlushchenko – М : Vuzovskaya knyha, 2000. – 205 s.
  7. Kosolapov V. V. Metodolohyya sotsyal'noho prohnozyrovanyya / V. V. Kosolapov. – К. : Vyshcha shkola, 1989. – 148 s.
  8. Leps'kyu M. A. Sotsial'na diahnostryka, prohnozuvannya ta proektuvannya // V. I. Volovik, M. A. Leps'kyu, T. I. Butchenko, O. V. Krasnokut's'kyu. Sotsial'na filosofiya. Monohrafiya. – Zaporizhzhya: Prosvita, 2011.-376s. - S.211-308.
  9. Yanch E. Prohnozyrovanye nauchno-tekhnycheskoho prohressa / Эрых Янч; [per.s anhl., obshch. red, predysl. M.D.Hvyshyany]. – Yzd. 2-e, dopoln. –М. : Prohress. – 1974. – 586 s. - S.19.
  10. Volovyk V. Y. Fylosofiya relyhyoznoho soznanyya. Monohrafiya / Vytalyu Yvanovych Volovyk. – Zaporozh'e: Prosvita, 2009. – 216s.
  11. Vyktor D. Budushchee relyhyu: sleduyushchye 50 let / Dzhefry Vyktor; [per. A. Maklakova]. - [Электронны resurs]. - Rezhym dostupa: http://findarticles.com/p/articles/mi_m1374/is_n3v56/ai18292693/?tag=content;coll
  12. Radyonov V. Pochemu molodye evropeytsy vstupayut v YHYL / Vadym Radyonov; [Электронны resurs]. - Rezhym dostupa: <http://OBOZREVATEL.COM/BLOGS/54629-POCHEMU-MOLODYIE-EVROPEJTSYI-VSTUPAYUT-V-IGIL.HTM>.
  13. Dzhordzh F. Posle 1984. Perspektivy luchsheho myra / F. Dzhordzh // Novaya tekhnokratycheskaya volna na Zapade [sost. y vstup. stat'ya P. S. Hurevycha]. – М.: Prohress, 1986. – S. 356–370.
  14. Val'denfel's B. Predstavlenye o spasenyy v raznykh relyhyyakh / Bernkhard Val'denfel's // Symvol. – 2003. – № 46.– S.27-41.
  15. Varava V. V. Smert' kak problema npravstvennoy fylosofyy (Na materyale russkoy fylosofskoy kul'tury XIX-XX vekov): dys. na soyskanye nauchnoy stepeny d-ra fylos. nauk: spetsyal'nost' 09.00.05 - Этыка / V. V. Varava. -Tula, 2005,- 448s.
  16. Kapritysyn I. I. Filosofov'ska refleksiya rozvytku relihiynoyi kul'tury : monohrafiya / I. I. Kapritysyn. - Zaporizhzhya: KSK-Al'yans, 2016. – 380 s.
  17. Frolova T. A. Myrovaya ekonomyka: konspekt lektsyy / T. A. Frolova. - Tahanroh: TRTU, 2005 [Электронны resurs].– Rezhym dostupa: <http://www.aup.ru/books/m175/>.

КАПРИЦЫН И. И. - кандидат философских наук, доцент кафедры социальной философии и управления Запорожского национального университета (Запорожье, Украина)
E-mail: ikapritysyn@gmail.com

ОСОБЕННОСТИ РЕЛИГИОЗНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩЕГО: СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЙ АНТИЦИПАЦИЯ

В статье используя социально-философскую антиципацию определяются черты ближайшего будущего религиозной культуры, обосновывается применение основополагающих принципов прогнозирования: объективности, историчности и развития и др. Источниками социального прогнозирования выступает систематизированная публичная информация, которая характеризует развитие религиозной культуры. Сущность религиозной культуры определяется как осознание человеком взаимосвязи реального земного и божественного мира, непознанного, но предельно желаемого, анализируются условия, влияющие на будущее религиозной культуры. Религиозная культура будущего определяется тенденциями упрощения религиозных доктрин и либерализации церковных организаций, стабилизацией развития нетрадиционной религиозности. Внимание общества вновь обращается на традиционные и мировые религии, но не решаемые старые и новые проблемы церквей, снижая качество традиционной религиозности, определяет религиозную культуру основой общественных процессов современности.

Ключевые слова: религиозная культура, религиозное возрождение, футурология,

социальная философия, прогнозирование, антиципация.

KAPRITSYN, IGOR – Ph.D., associate professor, assistant professor of social philosophy and management, Zaporizhzhya National Universiti (Zaporozhye, Ukraina) E-mail: ikapritsyn@gmail.com

**FEATURES FUTURE OF RELIGIOUS CULTURE:
SOCIAL-PHILOSOPHICAL ANTICIPATION**

The article using social-philosophical anticipation, as a logically constructed model of a possible future with a certain confidence level, determining characteristics of the immediate future of religious culture, justifying the application of the basic forecasting principles: objectivity, historicity and development etc. The sources of social forecasting perform systematic public information, which characterizes the development of religious culture. The essence of the religious culture is defined as the human awareness of connection real earthly and the divine world, which is unknown, but very desirable, analyzes the conditions that affect the future of religious culture. The religious culture of the future is determined by trends of liberalization religious doctrines of church organizations and the development stabilization of non-traditional religiosity. The attention of the society again concentrating on the traditional and world religions, but not solved old and new church problems, reducing the quality of traditional religiosity, determines the religious culture as a basis of public contemporary processes.

Keywords: *religious culture, religious revival, futurology, social philosophy, prediction, anticipation.*

*Стаття надійшла до редколегії 10.10.16 р.
Рекомендовано до друку 15.10.16 р.*